

53. ՄԻՍՈ

Կա էղե, չկա էղե մե թագավորմ կա էղե: Ադ թագավորը մե օրմ գելլե թապտիր պտըտի կը:

Մե քաղքիմ չարսուին միջեն անցնելու վախտը՝ ինչըխ գըլլի, մտնի կը սամարճում¹ խանութ: Աս սամարճուն էրածը թագավորին շատ զարմացնե կը:

Ադ մարդը զօր գիշեր կաշխատիր էղե, շատ ըռնտիկ, զարդարանքով սամարներ, ալարներ շինե կը էղե, ու վերջը նորեն շինածները ջարդե, կտոր բրտուճ կէնե վար թափե կը էղե:

Թագավորը տեսնի կը օր ադ մարդը մե դարդմ ունի օր ադպես կէնե, ադոր շատ կաղաչե կ'օր իրեն գլխուն էկածը-չէկածը իրեն պատմե:

Սամարճին, քանի թագավորը կաղաչե, անքան կամըրնա, չի ուղե օր պատմե:

Արթըղ թագավորն օր ձութ գըլլի կպչի կը, սամարճին տեսնի կ'օր ճար չկա, պաշլայե կը գլխուն էկածը պատմե:

Ձնս գեղացի եմ, անունս Միսո է, ունիմ մե մարմ, էրկու հատ ա ախպար: Մենք պզտիկ էինք օր հարերնիս մեռավ: Տեսանք օր՝ օր ավուր ֆուխարութենը փաթթե կը, ամեն մեկ ախպարս մեկ-մեկ գործի գնացին, ես ա մեր գեղացոց դավաները արծեի կը:

Մե օրմ ա կենա սապախտան կանուխ դավաները տարեր էի չալիրները արծելու, ես ա ելեր րանցր տեղմ նստեր բոքոն կու-

¹ Թամբազորժ (Մ. Բ.):

տեհի։ Աջեմ իրեք մարդ դուքան։ Ասոնք քալով, քալով ինձի մոտեցան, անուշ բարև տվին, քովս նստան ու սկսան ինձի բաներ պատմել։ Ետքն ա ըսին, թե.— Օղուլ, դու աստեղ դավա արծելով ի՞նչ պիտի ըլլիս, դուդես քալե էրթանք մեզի հետ, մենք քեզի մեծ փառքի կը տիրացնենք։

Ադ խոսքերն օր իմացա, խնդուց վեր վե՞ր թռա, դիտեի թե աստված է դրկե ադ մարդոցը, օր ինձի ադ տանջանքներուն մեջեն պրծըցնեին։ Խոսք տվի ու ջատ մա ջնորհակալ էղա, օր ինձի հըմար ադպես լավութենն գուդեն։ Ետև ադոնց միջեն մեկը, օր ամենքեն մեծն էր, ճերմակ միրուքով գլխան էխտիար, դարձավ ինձի ըսավ թե.— Դե օղուլ եփ օր գուդես մեզի հետ գալ, դավաներեդ մեկը առ օր էրթանք, օսկի արծաթ ու անգին քարեր բառնաս բերես։

Օսկու, արծթի ձենն օր իմացա, խելըռի պես չը գիտցա, թե ինչ էնեմ։ Ինչ օրա դավաներու մեջեն ամենքեն լավը ջոկեցի, հետերս առանք ու ճամփա ընկանք։ Շատ գնացինք, քիչ գնացինք, աստված գիտե, գնացինք հասանք մե մեծ կանընչոտ տեղըմ։ Արտ ըսեմ՝ արտ չէր, պախշա ըսեմ՝ պախշա չէր, դրախտը չեմ տեսե հըմը գիտեմ օր դրախտը ագտից լավ չէր ըլլի։ Մեջեն հազար տեսակ անո-շ ծաղկներու հոտ գութար։

Ադտեղեն քիչըմ ա առաջ քնացինք չքնացինք, մե մենծ դուլամ էրեցավ, անքան դոճա էր օր գիտես թե ծերը երկնքին էր հասեր, մարգ վրան օր կաշեր օհմուր կը։ Գնացինք ադոր տակը հասանք, նստանք քիչըմ հանգչեցանք, ետև ադ մարգոցեն մեկը ինձի ըսաց թե.

— Ահա, օղուլ քու ուզած դովլաթդ այսի դուլային թափան է, մենք դավան մորթենք կը, փորը դարդկենք քեզի մտցնենք կը փորին մեջը, բերանն ա կսկուց կը կտրենք։ Ետև երկնուց մենծ հավքեր գիջին, քեզի դավին հետ բանձրցնեն կը տոր դուլային ծերը, անտեղ դուս գութաս ու ինչքան օր գուդես օսկի, արծաթ, քարեր ժողվես վար թափես կը, եփ օր բփտտուն, էղած-չէղածը վար լընս՝ իջնելու ճամփան քեզի սովրեցնենք կը, գութաս, ախպոր պես հալալ փալ կէնենք։

Ճար չկար, պտի անկաջ էնեի։ Ադոնք դավան մորթեցին, փորը դարտկեցին, ինձի ա մտցուցին փորը ու բերանը կսկուծ կտրեցին, իրենք ա քնացին գողտուկ տեղմ պահ մտան։

Մեմ ալ շատ անցավ, քիչ անցավ, երկնուց մե դաթեն օրոտումով հավքերը թափան, վար դրին ու սկսան դավին միսը ուտել քըցըցել։ Անքան քըցըցեցին օր չոր օսկոռները մնաց։ Մեմ ա հավ-

քերեն մեկը կտուցը անպես զարկեց օսկոին, օր օսկոնը ծակավ ու հավքին կտուցը թեւս մտավ: Ալ կսկծուս շկրցա դիմանալ, ճվալով օսկոներեն դուս պրծաւ: Եփ օր աչքս շքացի ու դէի քիսպըթով հավքեր չը տեսա՝ խելքս կորուցածի պես թլպիշ ընկա:

Քիչըմ վախտ անցավ՝ խելքս դլոխս էկավ, շորս բոլորս աշեցի, տեսա օր ալ ինչ, ինչ տեսակ թանկ թանկ բաներ, օսկի դուզես, արծաթ, արմաս, յաղութ, զմրութ: Խելքս ադոնց էի տվե՝ աշեմ վարեն ճվան կը թե:

— Թեզ էրե, վար թափե էղած չէղածը, մի ուշանա, թե չը հավքերը կենա դուքան քեզի կուտեն:

Եփ օր ադ խոսքերը չիմացա՞, մազերս փուշ-փուշ էլան, հըմը հավար, հավար վար թափեցի, ինչքան օր կրնայի:

Աս վարի մարդիկն ժողվեցին, ակտունանքը լըցին հապիկյաները, մեմ ա աշեմ քարվանըմ էկավ, ասոնք ինչօր կար չկար դավաներուն բարձին, ճամփա ընկան:

Ես է վերեն բաքլայեմ կը, թե ինձի հիմի վար կը տանին, աշեմ օր չէ: Արթըղ ասոնց սկսա աղաչել, պաղատել, հըմը հեշ քաֆարատ չի էնե, թոփ թապլես չի հասնի:

Տեսա օր ալ ճար չկա, ինչ էնեմ, ինչ չէնեմ, վերթին կաշեմ ճամփա չկա, հըմը եփ օր կենա շորս բոլորս թափթփած ակներ չե՞մ տեսնի, սիրտս քիչմ բացվի կը, ես ինձի գյուման կուտամ:

Էդօր իրիկուն աղտեղ մնացի, արթըղ փորս վեց-վեց էրավ, անոթութենը սխմեց, հաց ուտել դուզեմ՝ հաց չկա: Ալ հոգուս հասավ: Դավին միսը կտրեցի, առանց կրակ, հում հում կտորմ կերա: Ինչ էրկնցնեմ, ադպես օխտը գիշեր մնացի աղտեղ, ալ շվարեր էի, շունքի բան չէր մնացե ուտելու, կըսեի թե յա ասօր, յա էքվան անոթութենես մեռնիմ կը: Ադպես մտորեի կը, մեմ ա աշեմ, ուրտից էր ուրտից չէր մե աղվեսըմ դուս պրծավ, ինձի տեսավ թե չէ՝ կենս էկած ճամփան բռնեց ու փախավ: Ես ա հավար, հավար ակտունանքներեն խելըմ շեպս լըցի ու աղվեսին ետըթին փորքշի կէրթամ: Տեյ խելըմ տեղ ադպես զնացի աղվեսին ետըթին, մեմ ա աշեմ աղվեսը ամուրըմ ճվաց, հասկցա օր լուս աշխարհք է ելե, ես ա ձեռքերովս քիչըմ հողը փորեցի, լուս աշխարհքի երես տեսա:

Տոր դուլին տկեն դուս ելա, անպես էղա օր, գիտեմ թե մորես նոր աշխարհք էկա: Եփ օր բոլորս չէի աշե՝ խելքս գլխես կէրթար, արթըղ անոթութենես աչքերս պըղըրտեր կը, շորս բոլորս կաշեի, թե բանմ գտնեմ ուտելու: Կենա աստված ընձի չէր մտեհան էրե, դավին մսի կտորտանքներեն մնացեր էին գետնին երեսը, ադոնցով

նախսամ կշտացա, պաղ շուրմ ա խմեցի ու ճամփա ընկա, ես ա չիտեի, թե ուր կէրթամ: Իրեք զօր, իրեք գիշեր էրթըլով հասա մե տունըմ, դուռը ծեծեցի, մե պառավմ դուռը բացեց, ինձի նեա տարավ: Նեա մտա տեսնիմ մե ըռնտիկ, ճերմակ միրուք էխտիարմ օճխին գլոխը նստեր չիպուխ քաշե կը: Ադոնց հետ խոշ բաշ էրինք, հաց բերին կերանք, գիշեր էղավ, քնացի քնելու, ուրտեղ օր ինձի տեղ էին ցկե:

Ադ գիշերը հանգիստ անցավ: Սապախտան եփ ծեզը բացվավ, նորեն ելանք վեր, արթըղ անոնք ինձի հարց ու փորձ էրին: Ես ա ինչ օր գլխուս անցեր էր մեկ, մեկ պատմեցի:

Ադոնք եփ օր իմացան իմ ղուլային թափան օխտը օր օխտը գիշեր մնալս մատ պոկաց մնացին, շունքի ըսին թե.

— Ադտեղ անպես տեղ է, օր հեշ ադաթ չէ օր մարդ սաղ պրծնի ադ հավքերուն ճանկերեն:

Ետե ա ըսին թե.—Ադ ղուլան ա օր կա, հին կուռքերուն գեղեմանն է, ինչքան օր կուռք է էղե, ադտեղ են լցե իրենց ունեցած շունեցածովը, ան հավքերն ա օր կան թեւովոր դեեր են, օր ադոդ մուղաթ կենան կը, շեն թողնե ինսան օղլանի մոտենալու:

— Օղուլ,— ըսաց ադ մարդը,— քուկդ մե հրաշք բանըմ է, օր ադտից ազատվեր ես: Էհ, եփ օր դու ադքան ղոշաղ ես էղե, թե գուզեա արի մեզի տղա էղի, մենք առանց տղի ենք մնացե, դու արի մեզմով մխիթարվե, մենք ա՝ քեզմով:

Ադ օրեն ես անոնց տղա էղա:

Անցավ մե քանիմ վախտ, տեսան օր ես սանյաթ չիտեմ, տարան ինձի մե սարաճիմ քով ուստա տվին: Քանիմ տարի ետե սանյաթս լավ սորվա:

Մե օրմ կանուխ քնացեր էի մեր տանը բախշան պտտելու: Աշեմ վերեն իրեք դոխ գիշնին, հըմը ինչ դոխ, աչք պիտի ըլլիր՝ օր տեսներ, բերան պիտի ըլլիր, օր պատմեր, անկաշ պիտի ըլլիր, օր իմանար, ինչ օրա, ասոնք օր վար իշնելու էղան պախշան, ես պահ մտա ծառին քոքին տակը:

Ասոնցեն էրկուսը իշան, մեկալը չէր իշնի, կըսեր թե՝ մարդու հոտ գութա, աստեղ մարդ կա: Ընկերները շատ հերսոտան թե՝ անքան օր մենակ դու հոտ կառնիս: Նայիսա իշուցին վար, ես հեովեն սեյր կէնեի, հըմը ալ հոգիս բնեն ելավ, աշեմ օր, ի՞նչ, աս դոխերը վրայի փետուրները հանեցին, մեկ մեկ աննման, հրեշտակի պես ըռնտիկ աղջիկ դառան, մտան հավուզը լողացան, ես է հըմը

չպիտի ճոթով ադոնց մեկին փեսուները քաշեցի ինձի, վերուցի պահեցի:

Ասոնք լողացան պրծան, ելան փեսուները առնելու, էրկուսը հագան քրնացին, մեկը չալաղ մնաց: Ասթին գըյնի, անթին գըյնի, չի կրնը գտնի, ես ալ չը դիմացա, էրեցա աչքին, ըսի.— Իմ քովս է փեսուներդ, հըմը չեմ տա:

Ասիկ ինձ կաղաչե, ես հեշ անկաշ չերի, գնացի մեր տնեն մե ձեռքմ լավ մարգրիտներով կարած հալավմ բերի, ասոր հագցուցի, տարա տուն:

Քանիմ օր անցավ, ասոր հետ պսակվա: Օխտը զօր, օխտը գիշեր քեֆ էրինք, հարսնիքը պրծանք:

Քանիմ տարի անցան, ան մարդիկն օր ինձի հոգևորդի էին էրե, էրկուսն ալ մեռան:

Անոնցեն հտե աղտեղ մնալս էլ նաֆիլա էր, շունքի քանի մարս ու խապրտիքս միտքս գըյնեին՝ մուխը քթիս պընչընեքեն գելլեր, ալ բանիմ շաշեցի, տունս ու պախշաս ծախեցի, ծխեցի, կնկաս հետ ճամփա ընկա, զօր, գիշեր քնացի՝ քառսուն օրվան հասա մեր գեղը: Խեղճ մարս շատ լալուն, տրորվելուն էրկու աչքերն ա քոռացեր էին:

Թախ մորս քովը գալը կնիկս բերեր էր իրեք տղա: Ադոնցեն մեծը շան լակոտ էր, օրթանճան՝ խոզի ձագըմ, անմեքեն պզտիկը, օր աղջիկ էր, կատվի ձագ էր:

Ադ վախտերը կնիկս շատ աչքես ընկեր էր, չէի ուզեր օր վրան աշեի, էրեսն օր կաշեի, գիտես թե գրողըմ դեմս գելլեր:

Ավուր մեկը կնիկս ինձի ըսաց.

— Քա, ինի իմ հավքի թեպուկներս պահե՞ր ես նե տու, ես անոնցով մորդ աշվիքը լավցնեմ:

Ես հավատալով կնկանս խոսքին, վերուցի տվի: Ադ օրն անցավ, էքսի սապախտանը աշեմ օր կնիկս չկա, անոր տեղը մե դոխըմ կայներ է իրեք ձագ ա հետը: Ադիկ իջավ մորս աչքերուն, թրշեց, թեպուկովը սրբեց, մեմ ա մորս աշվիքը բացվան:

Դոխը ձագերուն հետ քնաց կայնավ փանջարեն ու ըսաց թե.

— Թ՛ալար դու մեզի գուգես, հագի էրկթե օտըման, առ էրկրթե ղըգանակ, գլոխդ դի էրկրթե քյուլլահ, ճամփա ընկի, պտրտի, տոր ատոնք մաշի, եփ օր մաշավ, մեզի գտնիս կը: Աս ըսելն ու ձագերու հետ թռնելը էրթտլը մեմ էղավ:

Ես ամեն ինչ հասկցա, հըմա ալ ինչ պիտի էնեի: Ադ օրը տոր իրիկուն նստեր գուլայի կը, մեկալ օրը ալ շհամբերեցի, գնացի հա-

գա էրկըթի շարուխ, առա էրկըթի դրգանակըմ, գլոխս ա դրի էրկըթի քյուլլահըմ ու ճամփա ընկա: Գնացի, գնացի շատ ու քիչը աստված գիտե, հասա ջրիմ քանար: Ադտեղ իրեք ախպար իրար հետ կռվեին կը: Ինձի օր տեսան, կանչեցին ու ըսին թե.

— Մենք իրեքս ախպար էինք, մեր հարը մեռավ, այս իրեք բանը թողեց. մեկը այսի էրկըթի փափաղն է օր վե՛վ ծածկե, մարդ չի տեսնի անոր, մեկն ա այսի էրկըթի շարուխներն են, օր վե՛վ հագնի՝ դախվանմ մեջ քաղքներ, ծովեր կանցնի, մեկն ա այսի կարպետն է, անպես օր, ինչ օր շուգես՝ ասոր միշեն գելլե կը: Հիմի մենք չիտենք, թե ասոնք ինչըդ բաժնենք, քեզի աստված էր հասուցե հիմի դու պիտի բաժնես մեզի:

Ադ բաները իմացա, ալ ես ինձի կորուցի, աշեցի օր ինձի շատ շարե փրկեն կը, սատանութենըմ մտածեցի, ըսի թե.

— Ես յայեղս թապլեմ կը, առաջինը վե՛վ օր բերե՝ փափաղը անոր, ետև մեկալըն ա շարխները, վերջինին ա կարպետը:

Ասոնք հավնան խոսքիս: Յայեղս թապլեցի ու հըմը իմոնքս վար թափեցի՝ ադոնց քյուլլահը գլոխս գրի, շարխները հագա, կարպետն ա վրես առա ու հայ դե, օդին միշեն թռչելով անպես կէրթայի օր թոփ ըլիր չէր հասնի, հավք ըլիր՝ չէր կրնա թռչի:

Թռա, թռա, մեմ ա դեմս մե տունըմ էրեաց, տունմ, անպես տունմ, օր պատերը օսկեցե էր, վրան ալմաս ու յադութ:

Գնացի ադոր դռան առաջը կայնա՝ շարխներս հանեցի, կամաց, կամաց նես մտա, ինչ տեսնեմ, կնիկս ու իրեք տղա: Նստեր հաց կուտեն, ես ա գնացի, անոնց սուֆրին նստա, հետները հաց կուտեի կը: Կնիկս քշվավ մնաց ու մաթ մաթ բոլորը կաշեր: Կերակուրը իրենք ձեռք շտված՝ պարպիր կը: Ալ ճարը կտռավ, տղոցը դրկեց քառսուն հատ խնձոր բերել տվեց, օդին երեսը սափմիշ էրավ, ես ա հավարով կուտեի, անքան անուշ էր օր՝ համեն հոտեն չէի կշտանա: Ետև պաշլայեցի ժողվել խնձորը, կնիկս համրեց տեսավ օր, տասէրկու հատ պակսեր է, մատը խածեց՝ դարձավ ըսաց թե.

— Հրեշտակ ես, դե ես, մարդ ես՝ էրեցի, ինչ օր գուգես կուտամ:

Սիրտս ալ շղիմացավ՝ փափաղս գլխես վար առա թե չէ, կնիկս ու տղաքս վրաս թափան ու լացին: Քիչ քիչ ադոնց սրտերն առա, նստանք անուշ անուշ զրցեցինք:

Ադ օրն անցավ, մեկալ օրը սապախտան կանուխ ելլեմ օր մեծ

մանչս մեռեր է: էհ ինչ պիտի էնեի, փառք կամեցածին, ետըթին էրկու տղա ա ունեի:

Մեկալ գիշերն ա անցավ՝ սապախտան աշեմ օր օրթանճա մանչս մեռեր է: Ադոր ա շատ լացի, հըմը ինչ օգուտ: Կենա ախշիկմ ունեի՝ անիկա հերիք էր:

Խուլաս, ինչ էրկնցնեմ մեկալ օրն ա ախշիկս մեռավ: Վրա չորս օրն ա աշեմ կնիկս ա մեռավ:

էհ ալ ինձի ինչ մնաց աշխրթին էրեսը: Տղաքս մեռան, կնիկս մեռավ, ալ ո՞ւմ համար ապրիմ, կէրթամ ես ա ծովը ընկնիմ խեղթիմ կը:

Ադ մտքով գնացի ծովին քանարը, ես ինձի ծովը քցեցի: Մեմ ա ուրտից էր ուրտից չէր մե մենծ շանավարմ ինձի բերանն առավ, կուլ տվեց ու մտավ ծովին տակը:

Զիտեմ ալ ինչքան եմ մնացե շանավարին փորը, ավուրը մեկը աշեմ շանավարին փորին միշեն լուս էրեաց, հըմը կամաց-կամաց սողամ ու լուս աշխարհք էլնեմ:

Կամաց-կամաց քալելով էկա աս աշխարհքն ընկա, բըռնեցի աս խանութը ու նստեր սարճութեն կէնեմ կը, լավ այարներ շինեմ կը, վրան քաշեմ կը կնկանս ու տղոցս սըֆաթները: Քանի վրան կաշեմ կը՝ սիրտս կտոր կտոր գըլլի, ուշքս վերնա կը, մարած գըյնիմ վար, ետե խելքս գլոխս գուքա կենա վրան կաշեմ սիրտս թալկըտի կը, հերսս գելլե, կառնեմ ուրաքը կտոր բրտուշ կենեմ, վար լըլեմ կը ու նստեմ գուլամ:

Խեղճ մարդն օր աս բաները պատմեր կը գուլար ու հեծեծար կը, եփ օր խլացուց աչքերը շուրտեց ու մարավ, ընկավ վար:

